

BAROK 1580-1750

Barok to okres niepokoju, poczucia kruchości i przemijalności istnienia. Do takiego odczuwania przyczyniają się konflikty, z których największym, była wojna trzydziestoletnia. To także czas powrotu do głębokiej religijności, często wyrażanej mistycyzmem. Kościół chcąc odzyskać swoje wpływy i ostatecznie zwalczyć reformację dokonuje wielu zmian. Na Soborze Trydenckim (1545-1563) ustalone zostają zasady nowej duchowości, powołano do życia zakon Jezuitów, Karol Boromeusz stworzył zasady budowania i zdobienia budowli sakralnych, zostaje reaktywowana instytucja świętej inkwizycji. W XVII wieku dochodzi do rozłamu między wiarą a nauką. Na stosie, na rzymskim placu Campo di Fiori płonie filozof i wolnomyśliciel Giordano Bruno. Barok jest także epoką sprzeczności, albowiem w tym czasie działają tacy uczeni jak: Galileusz, Kartezjusz, Newton

W północnej Europie kończy się okres tolerancji religijnej – w Niemczech i Niderlandach trwają wojny między protestantami a katolikami, ich podłoże ma wymiar zarówno religijny, jak i społeczny. Anglia przeżywa okres rozwoju gospodarczego i kulturalnego pod panowaniem królowej Elżbiety I. Staje się absolutną potęgą na morzu. W Londynie rozkwita życie teatralne, dzięki The Globe założonemu przez Szekspira teatr staje się dostępny dla masowej widowni. Potęgą i monarchią absolutną staje się Francja. Dwór Ludwika XIV jest wzorcem europejskim. Dla niego pracuje Moliere.

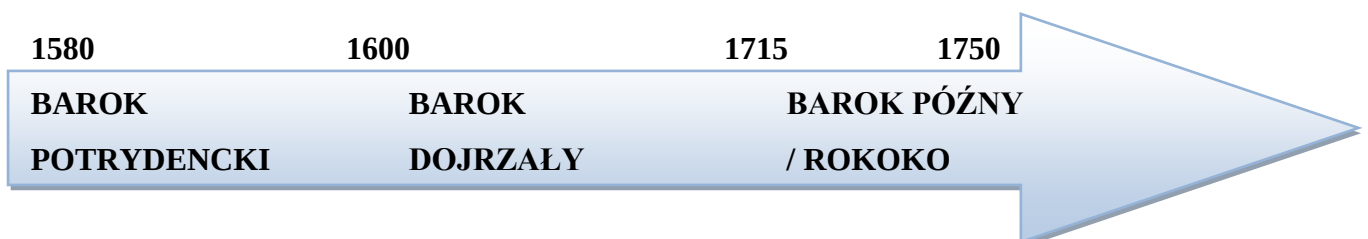
Te wszystkie dynamiczne przemiany znajdują swoje odbicie w literaturze i sztuce tej epoki; jest ona pełna niepokoju, pesymizmu, a często też sceptycyzmu i podskórnych konfliktów. Charakterystyczne dla sztuki tego czasu cechy to:

- dążenie do udziwnionej, zaskakującej formy wyrazu,
- bogactwo formy dzieł,
- ekspresja – dzieła mają wyrażać uczucia i szokować odbiorcę,
- kontrasty,
- zróżnicowanie środków wyrazu.

Człowiek baroku czuje się zagubiony, odczuwa lęk przed wojnami, śmiercią, głodem, cierpieniem. Człowiek baroku nie wierzy więc w trwałość życia doczesnego.

Widzi kruchość życia i śmieszność wartości nietrwałych. Jest kruchą trzcina na wietrze, cierpi na myśl o tajemnicy kosmosu. W takim ujęciu człowieka i jego życia kontynuuje średniowieczną postawę religijności i mistycyzmu. Z drugiej strony barok nawiązuje też do antyku np. w powszechnej znajomości mitologii, łaciny, formie francuskiego klasycyzmu. Kontynuuje także część myśli i postulatów renesansu, albowiem dotyczy człowieka i ziemskiego bytu, zajmuje się kondycją i sytuacją człowieka wobec kosmosu.

Barok wyrósł na gruncie renesansu i manieryzmu, we Włoszech, w II połowie XVI wieku. W XVII stuleciu rozpowszechnił się w niemal całej Europie, chociaż jego najsilniejszym ośrodkiem pozostała Italia. Odznaczał się dużą ekspresyjnością, bogactwem formy oraz zdobnictwa, bardzo silnymi kontrastami, także monumentalnością. Linie proste w sztuce oraz architekturze są prawie nieobecne, zastąpiły je linie faliste, liczne załamania i zaokrąglenia. Dzieła architektury bywają przepełnione dekoracją figuralną oraz ornamentyką. W baroku wykształcił się m.in racjonalizm zakładający, że wszelką mądrość uzyskać można dzięki potędze umysłu oraz empiryzm który z kolei zakładał, że źródłem ludzkiego poznania są bodźce zmysłowe docierające ze świata zewnętrznego oraz doświadczenie, zaś rola umysłu jest drugorzędna. Charakterystyczne dla epoki baroku jest idea łączenia różnych dziedzin – **gesamtkunstwerk**. Zasada ta sprowadza się do syntezy malarstwa, rzeźby, muzyki, architektury, co ma doprowadzić oglądającego do głębokiego przeżycia, swoistego katharsis. Mocno rozwija się ona w baroku, ponieważ starano się mocno oddziaływać na społeczeństwo, by przyciągnąć ich z powrotem do kościoła. Toteż architektura wspierana jest przez malarstwo iluzjonistyczne, rzeźbę, stosowanie różnorodnych materiałów, grę światłocienia, muzykę i iluzje optyczne.

ARCHITEKTURA BAROKOWA

NURT EKSPRESYJNY

- wklęsło-wypukła fasada
- skomplikowany plan
- dekoracyjność
- efekty światłocieniowe
- bogactwo zdobień

Włochy, Hiszpania, Flandria,
południowa część Niemiec, Austria

NURT KLASYCYZUJACY

- monumentalizm
- wysoki cokół
- podkreślanie osi ryzalitami
- wielki porządek
- rytm, symetria

Francja (STYL LUDWIKA XIV),
Holandia, Polska,
północna część Niemiec,
Anglia (PALLADIANIZM),

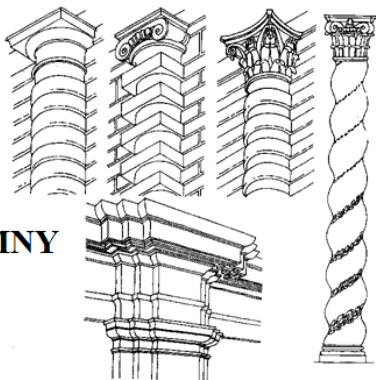

Budownictwo sakralne epoki baroku bardzo często powielało znane z wcześniejszych epok rozwiązania. Budowano podłużne kościoły, planem był prostokąt, wielokąty foremne, budowle centralne, których planem było koło, wielobok i krzyż grecki. Elementami które dominowały w architekturze sakralnej są wysokie kopuły, które znajdowały się nad skrzyżowaniem naw. Zwieńczone były wysokimi latarniami, przykryte ozdobnymi hełmami. Elewacja kościołów zwykle dwukondygnacyjna, posiadała płaszczyzny podzielone zwielokrotnionymi gzymsami, ryzalitami i pilastrami. Zdobiono je rzeźbami, które umieszczone były w niszach, tympanonami. Jeszcze bogatsze od fasad są wnętrza ukazujące potęgę i piękno Boga.

Cechy sakralnej architektury barokowej:

- budowle monumentalne,
- falista fasada dzięki łamanym liniom gzymsów – dynamizm,
- elewacje dwukondygnacyjne dzięki ozdobnym gzymsom,
- elewacja zdobiona rzeźbami umieszczonymi w niszach zwieńczona tympanonem,
- elementem dominującym kopuły; zaczęto stosować kopuły o kształcie elipsy,
- wnętrza kościołów bardzo bogato zdobione - przepych
- wykorzystanie sztukaterii, sklepienia pokryte freskami – plafony,

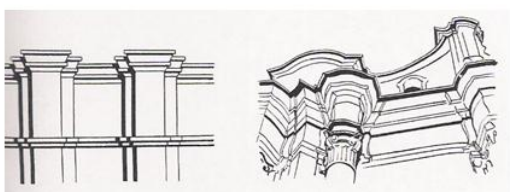
KOLUMNY

GŁOWICE

GIEROWANIE GZYMSU

WIEŻE

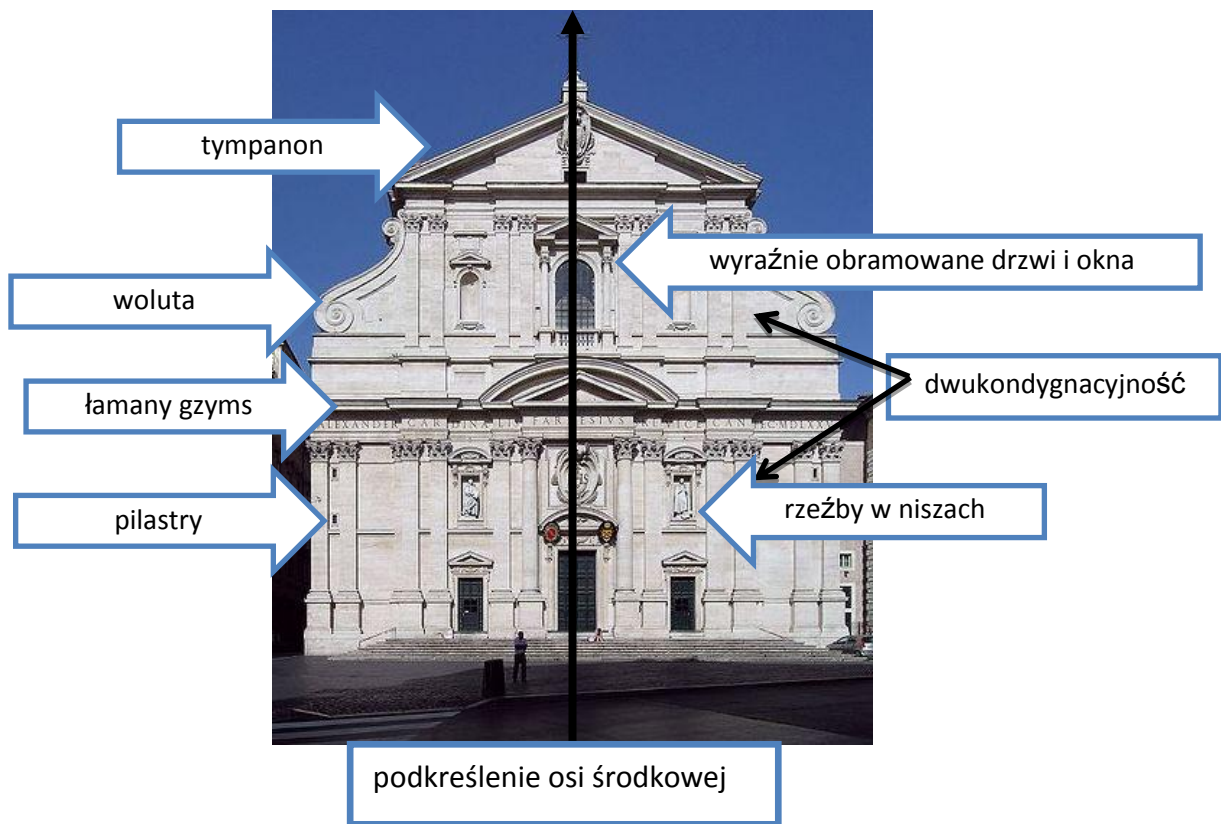

POJĘCIA

PLAFON – duże pole dekoracyjne obejmujące centralną część sufitu stanowiące optyczne zamknięcie wnętrza od góry.

STIUK – materiał zdobniczy nakładany na ściany i elementy architektoniczne wykonane z wapna, piasku marmurowego, gipsu, kleju i barwników.

SZTUKATERIE – dekoracje wykonane w technice stiuku.

Budowle świeckie to przede wszystkim reprezentacyjne pałace rozbudowane horyzontalnie, często z bocznymi skrzydłami tworzą plan w kształcie litery U. Pałac i jego otoczenie tworzą harmonijny zespół architektoniczny. Wraz z parkiem pałac tworzy układ osiowy. Układy kompozycyjne były klasycyzujące, środki wyrazu oszczędne, zasadą kompozycji – rytm i symetria. Elewacje pałaców zdobiono nieco oszczędniej niż fasady kościołów. Stały się znacznie spokojniejsze, surowsze, bardziej umiarkowane niż w budowlach sakralnych. Często nawet nie występowała dekoracja rzeźbiarska. Elementem mocno rozbudowanym stały się klatki schodowe z rozdzielnymi biegami, czasem o zmieniającej się szerokości. Pałace straciły swoją funkcję obronną, w tych celach wznoszono silnie ufortyfikowane twierdze.

Ściany we wnętrzu w stylu barokowym pokrywano boazeriami lub dekoracyjnymi kafelkami, w trosce o przytulność także zdobiono gobelinami. Pałacowe stropy dekorowano sztukateriami (nieraz złożonymi) lub malowanymi plafonami; dworskie i mieszczańskie często miały widoczne belki, jednak ozdobnie malowane lub – zwłaszcza na wsi – zdobione snycerką. Ani magnackie rezydencje, ani najskromniejsze mieszczańskie klitki nie mogły się obyć bez pieca, często o fantazyjnej formie i bogatej kolorystyce

Wnętrze w stylu barokowym

Cechy dworskiej architektury barokowej:

- wielkie kompleksy dworskie otoczone ogrodami,
- budowle otwarte z bocznymi skrzydłami, często na planie litery U
- część budynku cofnięta lub wysunięta co sprawiało wrażenie falowania – dynamika
- część środkowa z głównym wejściem,
- ogród i park zaprojektowany geometrycznie, z wykorzystaniem basenów, fontann, geometrycznie przycinanych trawników, ozdobnych żywopłotów i klombów.

POJĘCIA

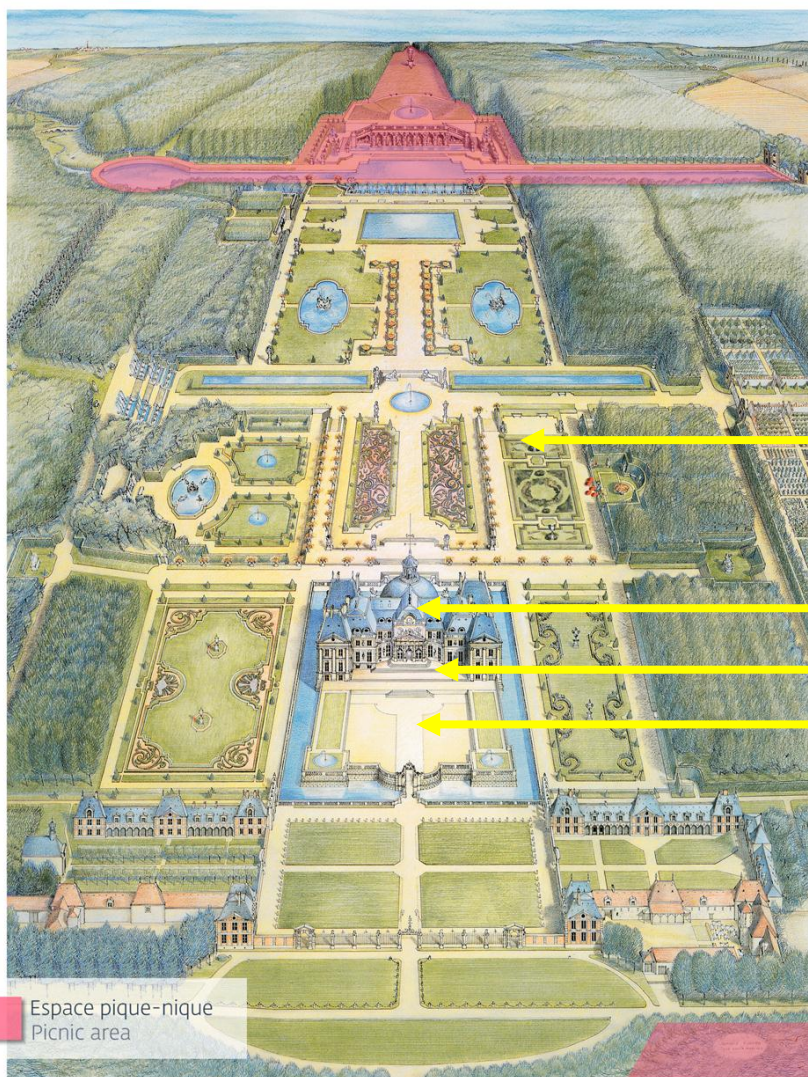
COUR D'HONNEUR - reprezentacyjny dziedziniec honorowy

RYZALIT – występująca z lica elewacji część budynku tworząca z nim organiczną całość.

WYKUSZ – nadwieszony na ścianie budowli występ w formie dobudówki.

ENTRE COUR ET JARDIN – typ założenia pałacowego stworzony we Francji w XVII wieku, gdzie budowla pałacowa położona jest pomiędzy dziedzińcem honorowym, a ogrodem. Na osi wejścia znajduje się reprezentacyjna klatka schodowa tzw. westybul oraz sala balowa.

WESTYBUL – reprezentacyjna, otwarta przez kilka kondygnacji klatka schodowa.

ogród

sala balowa

westybul

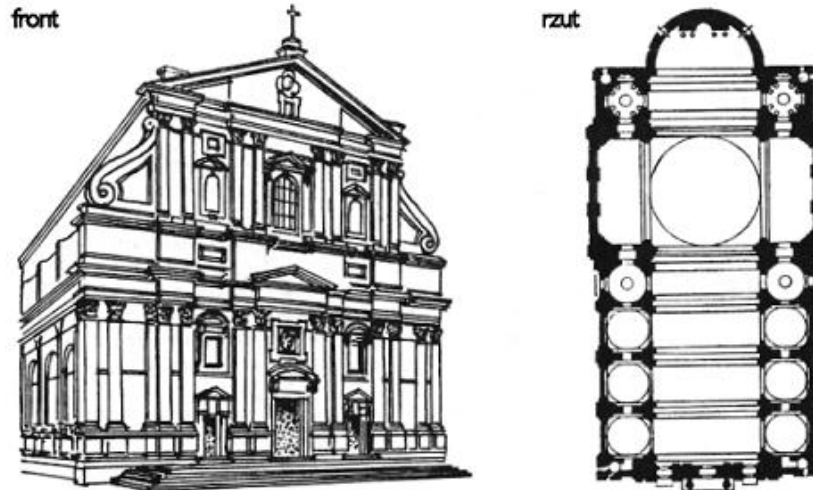
dziedziniec

Espace pique-nique
Picnic area

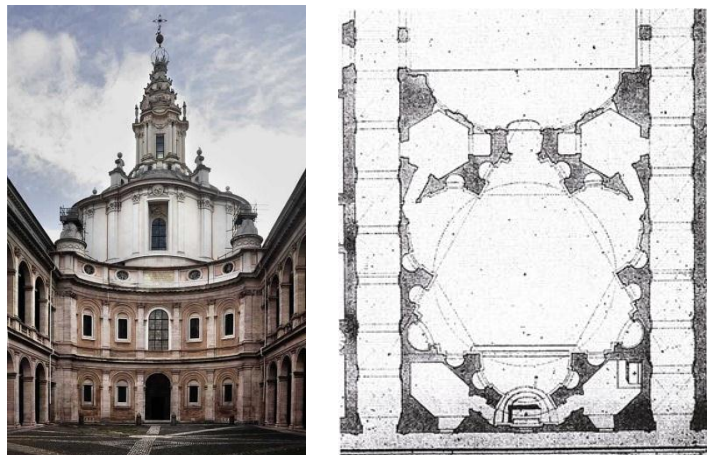

PRZYKŁADY

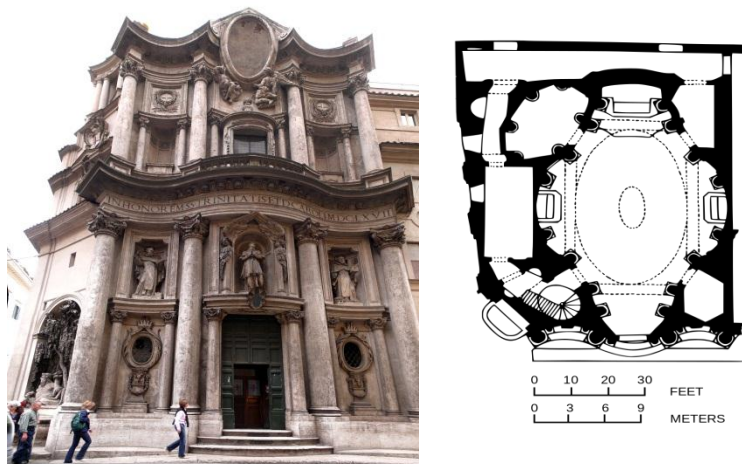
Kościół il Gesu, Rzym, Giacomo della Porta, Giacoppo da Vignola

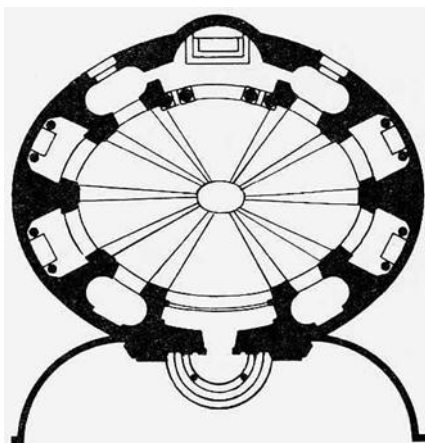
Kościół San Ivo della Sapienza, Francesco Borromini

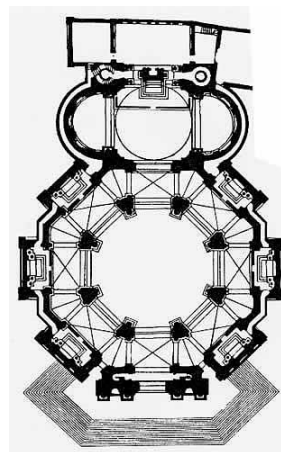
Kościół San Carlo alle Quattro Fontane, Rzym, Francesco Borromini

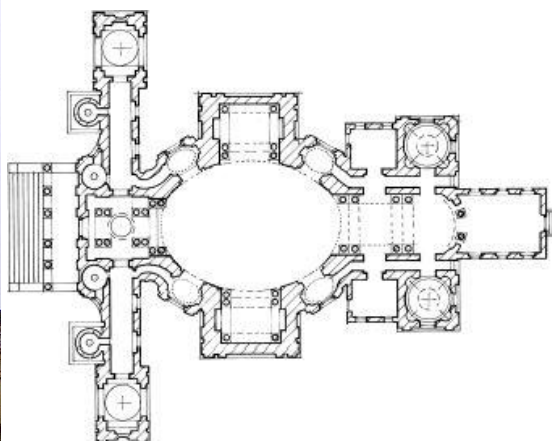
Kościół San Andrea al. Quirinale, Rzym, Gianlorenzo Bernini

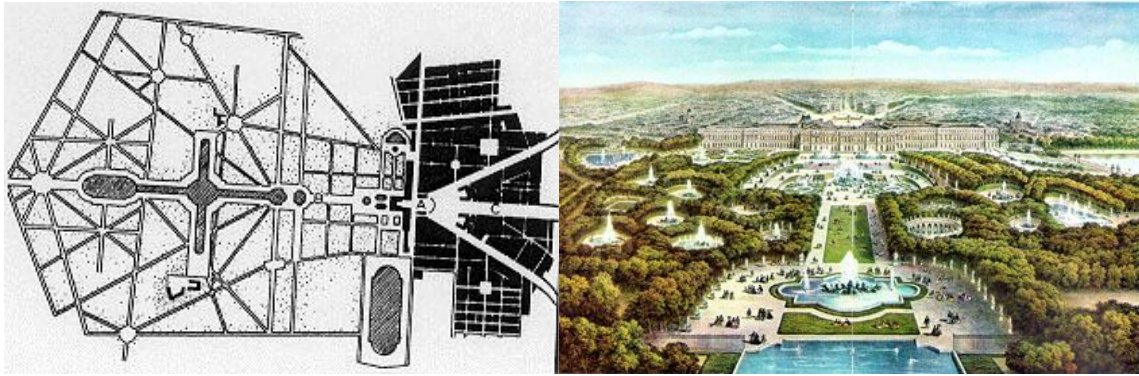
Kościół Santa Maria della Salute, Wenecja, Balthasare Longhena

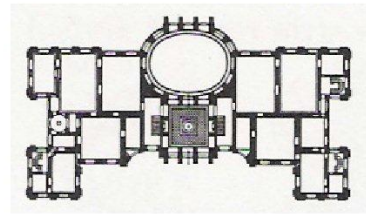
Kościół Karola Boromeusza w Wiedniu, Johann Fischer von Erlach

Pałac w Wersalu, Louis le Vau, Charles le Brune,

Vaux le Vicomte, Louis le Vau, Andre le Notre, Charles le Brune

Pałac Schonbrunn, Wiedeń,

Johann Fischer von Erlach

Pałac Belweder, Wiedeń

Lucas von Hildebrandt

Opactwo Benedyktynów , Melk, Jacob Prandtauer

Opactwo Kartuzów, Granada

Kościół św.Pawła, Londyn, Christofer Wren

URBANISTYKA

W urbanistyce barokowej dążono do realizacji założeń monumentalnych i bardzo efektownych. Dążono do uporządkowania starych miast według reguł geometrii. Powstawały nowe place, często owalne, czasem okrągłe lub prostokątne, z rozgałęziającymi się promieniście alejami i ulicami. Bryła pałacu czy kościoła była świadomie wykorzystaną dominantą kompozycji.

Szczególne efektowne realizacje powstawały w Rzymie; barokowe fasady kościołów często poprzedzały ujętymi w scenograficzne kulisy place. Rzym przebudowywano w 2 poł. XVI w czasach pontyfikatu Sykstusa V.

Plac św. Piotra, Rzym, Gianlorenzo Bernini

Piazza Navona, Rzym

RZEŻBA

Rzeźba barokowa była przede wszystkim uzupełnieniem architektury i barokowych założeń ogrodowych, ale wydała również wiele świetnych dzieł rzeźby samodzielnej. Grupowanie dynamicznych postaci wirujących wokół kompozycyjnej osi, gra światłocienia, skomplikowane układy perspektywiczne prowokujące do oglądania rzeźby z wielu punktów widzenia i umiejętność łączenia fizycznego realizmu z psychologicznej prawdy to podstawowe cechy stylu.

W sztuce baroku, która w jej najwybitniejszych dziełach była emanacją kontrreformacji, bardziej niż w sztuce renesansu zaciera się różnica między sferami sacrum i profanum, ale nie wynika to z jej duchowego zubożenia, ale z programowego uczłowieczenia tego, co boskie. Miejsce intelektualnej spekulacji zajmuje zmysłowe przeżycie, a raczej sublimacja zmysłowości umożliwia autentyczny kontakt z boskością.

Cechy rzeźby barokowej:

- kompozycja dynamiczna, wielokierunkowa,
- ukazanie ruchu,
- ukazanie emocji,
- teatralne gesty,
- kontrasty faktury,
- głęboki modelunek,
- kontrasty światłocieniowe,
- ukazanie emocji,
- realizm.

„Ekstaza św. Teresy” Berniniego to przykład barokowego theatrum sacrum, plastyczna reprezentacja chrześcijańskiej historii zbawienia, z jego teatralnymi efektami połączenia malarstwa, rzeźby i światła w otoczeniu muzyki – wszystko to miało wzbudzić u widza silne emocje. Najpełniej marzenie o wspólnocie sztuk urzeczywistnia opera, gatunek powstały w epoce baroku, właśnie na gruncie poszukiwania syntezy, tutaj łączącej muzykę, literaturę, teatr i malarstwo. Kwintesencją stylu barokowego jest kaplica Cornaro w kościele Santa Maria della Vittoria w Rzymie z centralnym dziełem Ekstaza św. Teresy - zaprojektowania i wykonana przez Gian Lorenzo Berniniego, rzeźbiarza, architekta, malarza, poetę i dramaturga.

RZEŹBY BERNINIEGO

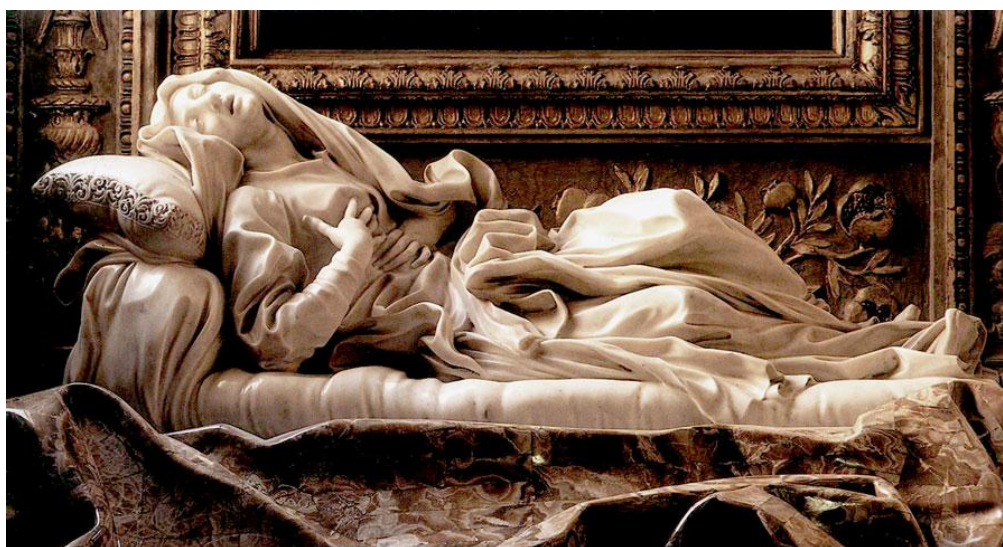
Apollo i Dafne

Dawid

Ekstaza św. Teresy

Święta Ludwika Albertoni

Fontanna czterech Rzek, Rzym

Konfesja nad Grobem św. Piotra

We Francji rzeźba reprezentuje cechy bardziej klasyczne. Kompozycje są rozbudowane, ale mniej dynamiczne i ekspresyjne. Dominują rzeźby ogrodowe, fontanny oraz biusty portretowe.

Apollo z Nimfami, ogród w Wersalu, Francois Girardon

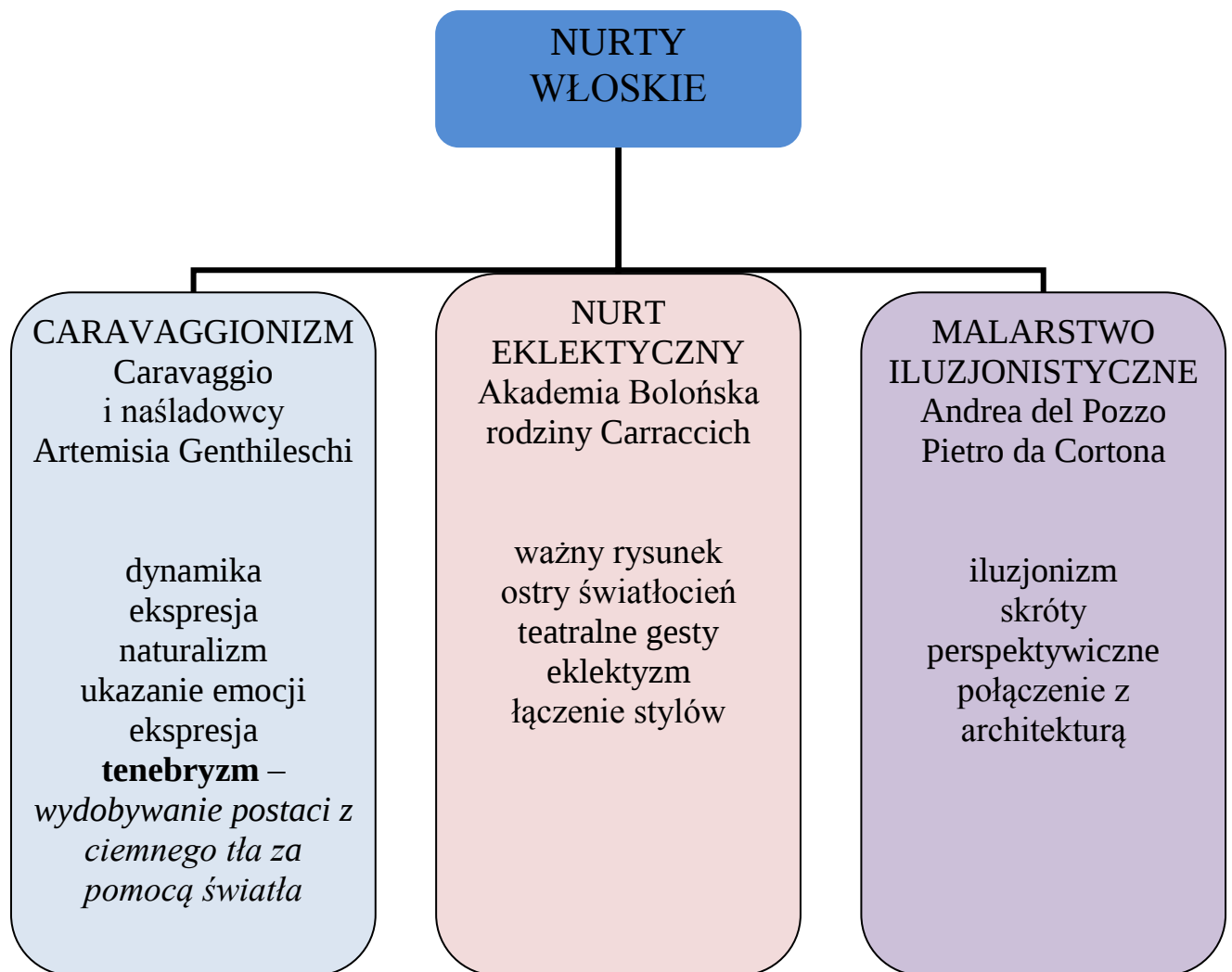
MALARSTWO

Malarze baroku podejmowali najczęściej tematykę religijną, mitologiczną, alegoryczną, historyczną i portretową. Popularność zaczęły zdobywać pejzaże, sceny rodzajowe i martwe natury. Stosowano chętnie światłocien, bogatą symbolikę i efektowny iluzjonizm.

Cechy malarstwa barokowego:

- ukazanie ruchu,
- kompozycja dynamiczna,
- teatralność,
- ukazanie emocji,
- ostre kontrasty światłocieniowe

W malarstwie barokowym wyróżniamy różne nurty.

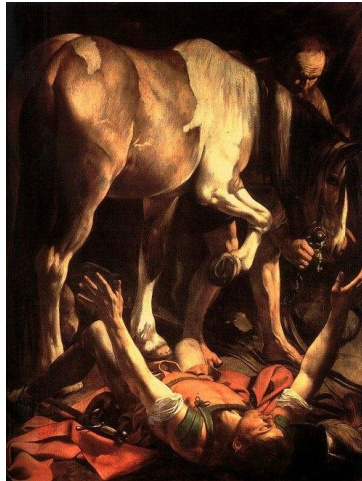

Podwaliny pod nowy styl w malarstwie położyli artyści włoscy XVI wieku. W czasach dojrzałego Baroku najważniejszym ośrodkiem malarstwa pozostała Italia. Jej największą indywidualnością był Caravaggio. Oprócz niego sławę zyskali Pietro da Cortona, Artemisia Gentileschi, Guercino, Andrea Pozzo, Guido Reni. Szczególne miejsce zajmuje rodzina Carraccich, która położyła fundamenty pod eklektyzm i akademizm.

Michelangelo Merisi da Caravaggio – malarz włoski, jeden z głównych przedstawicieli wczesnego baroku. Około 1590-1606 działał w Rzymie. Od 1606 w Neapolu, na Malcie i Sycylii. Prowadził awanturnicze życie i często wchodził w konflikt z prawem.

Powołanie św. Mateusza

Nawrócenie św. Pawła

Złożenie do grobu

Judyta i Holofrenes, A. Gentileschi

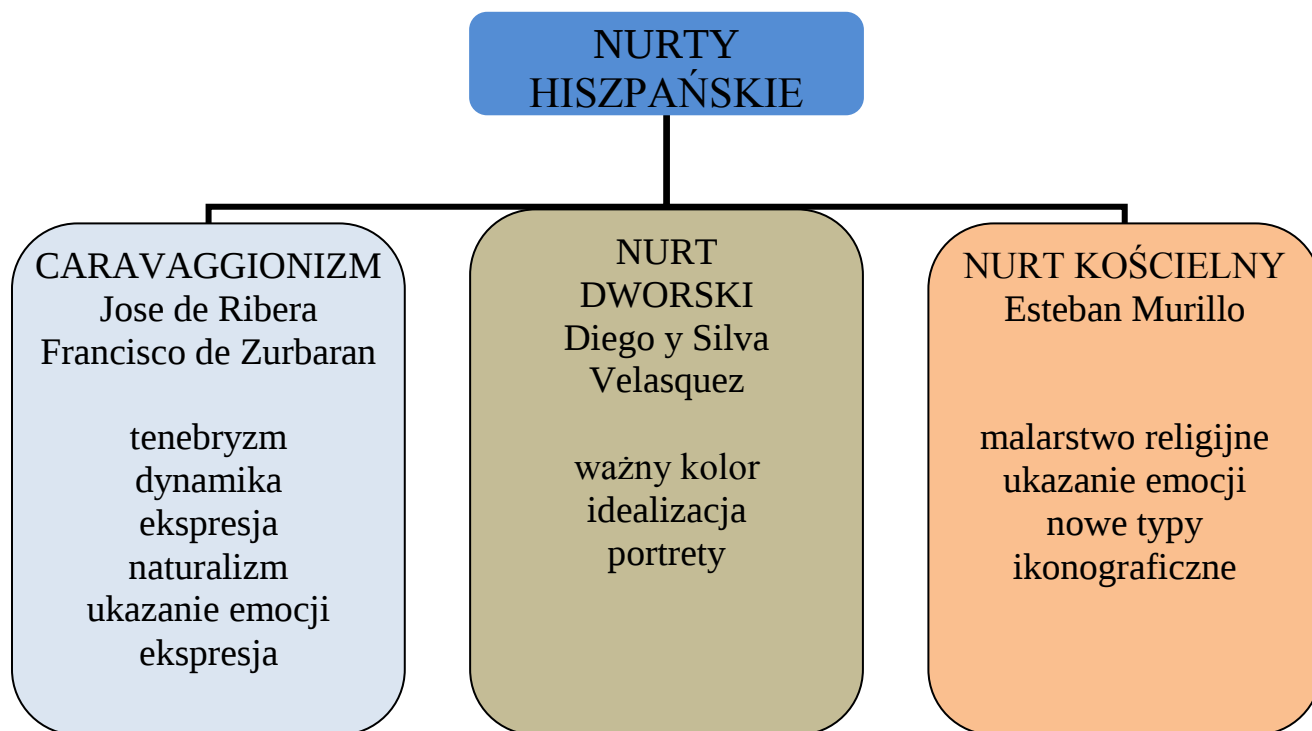
Triumf Bachusa i Ariadny, Willa Farnesina, A. Carracci

Gloryfikacja rządów Urbana VIII
 Palazzo Barberini w Rzymie
 Pietro da Cortona

Alegoria misji św. Ignacego
 Kościół San Ignazio w Rzymie
 Andrea del Pozzo

W Hiszpanii barok był złotym wiekiem malarstwa. Największe uznanie zyskał Diego Velázquez, a także Bartolomé Esteban Murillo, José de Ribera, Juan de Valdés Leal i Francisco de Zurbarán. Malowali oni najczęściej utrzymane w mistycznym klimacie obrazy religijne, a także sceny rodzajowe.

Diego y Silva Velasquez - malarz hiszpański okresu baroku, wybitny kolorysta. Kształcił się w Sewilli u F. Pacheco. 1623-1660 nadworny malarz króla Filipa IV. Malował wówczas obrazy o tematyce religijnej, mitologicznej oraz kameralne portrety dworskie.

Las Meninas

Innocenty X

Wenus z lustrem

Apollo i Marsjasz, Jose de Ribera

Martwa natura z czterema przedmiotami, F.Zurbaran

Immaculata, E.Murillo

NURTY HISZPAŃSKIE

CARAVAGGIONIZM Georges de la Tour

tenebryzm
dynamika
ekspresja
naturalizm
ukazanie emocji
ekspresja

NURT DWORSKI Hiacynte Rigaud

ważny kolor
idealizacja
portrety

NURT KLASYCYZUJACY Nicolas Poussin

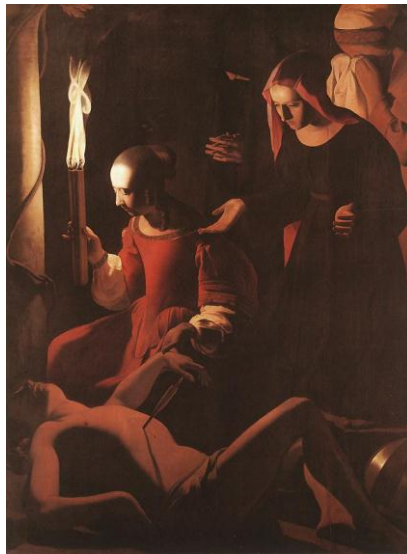
ważny rysunek
kompozycja wyważona
tło pejzażowe

Ważnym ośrodkiem była też Francja, gdzie wybitnych osiągnięć dokonali Charles Le Brun (twórca stylu Ludwika XIV), Claude Lorrain, Nicolas Poussin, Hyacinthe Rigaud.

Georges de la Tour - Malarz francuski, naśladowca Carravaggia. Znany jest przede wszystkim z obrazów nocnych o tematyce religijnej, utrzymanych w charakterystycznej kolorystyce i oświetlanych jedynie światłem świecy.

Maria Magdalena pokutująca

Odnalezienie ciała św. Sebastiana

Nicolas Poussin - francuski malarz epoki baroku, działający głównie w Rzymie. Najwybitniejszy przedstawiciel nurtu klasycyzującego we francuskim malarstwie XVII wieku, który wywarł wpływ na kształcenie w Królewskiej Akademii Malarstwa i Rysunku w Paryżu

Et in Arcadia ego

Pogrzeb Fokinona

Ludwik XIV, H. Rigaud

Lądowanie Kleopatry w Tarsie, Claude Lorrain

Na polu malarstwa zasłużyła się Flandria, gdzie oprócz Rubensa tworzyli również tacy mistrzowie jak Antoon van Dyck i Jacob Jordaens, a także sąsiednia Holandia, która wydała nie tylko Rembrandta, ale również Fransa Halsa i Jana Vermeera.

Flamandzka sztuka obejmująca obszar południowych prowincji rozwijała się pod wpływem hiszpańskiego dworu, w kręgu religii rzymsko-katolickiej i wpływów włoskich, podczas, gdy sztuka Holandii o silnym kalwińskim piętnie propagowała protestancką duchowość i była podporządkowana głównie mecenatowi mieszczańskiemu, co znalazło wyraz w podejściu do ikonografii.

Podział polityczny, gospodarczy i nowa sytuacja socjologiczna przyczyniły się mimo wielu podobieństw do ukształtowania się odmiennego charakteru obu nurtów malarstwa. Katolickie południe z uprzywilejowaną pozycją arystokracji i Kościoła jako głównego zleceniodawcy oraz sztuka nastawiona przede wszystkim na zwalczanie reformacji dyktowały smak i orientację artystyczną. Malarstwo religijne w Holandii, w porównaniu z katolickimi prowincjami, odgrywało drugoplanową rolę. Jego zadania przejęły inne gatunki: malarstwo rodzajowe i martwa natura. Malowidła miały dwojakie funkcje: zmysłową i duchową, miały uczyć i bawić zarazem. Ostrzegały przed złem doczesnego świata, propagowały chrześcijańskie i mieszczańskie cnoty.

FILANDRIA

Bruksela

- wybujałość, żywiołowość, dynamika, niepokój i zmysłowość
- ewoluował od śmiałych kontrastów ciepłych i zimnych barw do palety bardziej umiarkowanej, z przewagą bieli, żółci kadmowej, cynobru i lakowej czerwieni
- przejrzyste warstwy farb tonował grą światła, którą skupiał na zgrubieniach warstwy malarskiej

tematy: mitologiczne, religijne, portrety, pejzaże, sceny rodzajowe, martwe natury

HOLANDIA

Amsterdam

- zafascynowanie efektami światła i cienia
- na początku podkreślał efekty dramatyczne
- obrazy malowane swobodnie szerokimi pociągnięciami pędzla
- ewoluuje od tonów zimnych do ciepłych złoto-brązowych, pod koniec życia dominują plamy czerwieni i żółcieni

tematy: religijne, portrety, pejzaże, martwe natury, vanitas, sceny rodzajowe, moralizatorskie

Pieter Paul Rubens - najwybitniejszy flamandzki malarz epoki baroku. Miał ogromny warsztat w Antwerpii, w którym wykształcił wielu uczniów. Podróżował także w ramach misji dyplomatycznych. Malował sceny religijne, mitologiczne, portrety, pejzaże.

Rembrandt van Rajn - Holenderski malarz, rysownik i grafik. Twórca scen biblijnych, portretów oraz licznych autoportretów. Jego dzieła o zawężonej gamie barwnej przesycane są nastrojowością i mistycyzmem.

Peter Paul Rubens

„malarz ciała”

Porwanie Córek Leukipa

Rembrandt van Rijn

„malarz duszy”

Powrót syna marnotrawnego

Autoportret z Izabelą Brandt

Autoportret z Saskią na kolanach

Ołtarze z Katedry w Antwerpii

Podniesienie Krzyża

Lekcja anatomii doktora Tulpa

Zdjęcie z Krzyża

Wymarsz strzelców

Inni malarze flamandzcy:

Karol I na łowach, Antomnis van Dyck

Król pije, Jacob Jordaens

W spiżarni, Franz Snyder

Kwiaty w wazonie, Jan Bruegel

Inni malarze holenderscy:

Vermeer van Delft- Malarz holenderski. Został wychowywany w patrycjuszowskim środowisku w Delftach. Pozostało po nim ok. 40 obrazów. Techną one jednak wielką poezją i doskonałością, poetycką wizją świata, a zarazem dysponują wyjątkowym mistrzostwem warsztatu. Do największych osiągnięć doszedł w dziedzinie malarstwa rodzajowego i w ukazywaniu wnętrza.

Czytająca listopad

Widok Delft – Vermeer van Delft

Pijaczka

Regentki domu Starców – Frans Hals

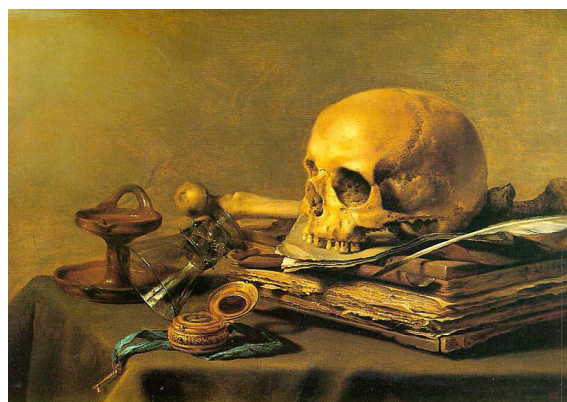
Zwariowane gospodarstwo – Jan Steen

Młyn koło Wijk – Jacob Ruisdael

Martwa natura-śniadanie, Willem Claesz Heda

Vanitas – Pieter Claesz Heda